

देहदेहिनोःसंबंधयंप्रतीयमानोपिकालत्रयेपिनास्तीत्याह नेति चिह्नपदेहिनंअचिह्नपोदेहः प्रकाशमंधकारइवस्पृष्टुंयत्कुंवानशक्रोतीत्यर्थः ॥ २० ॥ एवंसत्यपिदेहंविनानदेहिनःप्रकाशोनापिदेहिनंविना देहप्रकाशइतिसदृष्टान्तमाहद्वाभ्यां यथेति तमोराहुः अदृश्योपिदृश्येनाकीदिनायुक्तएवप्रकाशते एवमात्मादेहेनेतिअयमहमस्मीतिप्रकाशते देहाभावेतुसुषुप्तौनस्पष्टंप्रकाशतइत्यर्थः विनाशमेवापीतोभवतीत्यादिश्रुतेः ॥ २१ ॥ यथेति दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्व्यत्ययः यथाअर्कवियुक्तोराहुर्नप्रकाशते एवंचैतन्यमंतरेणजडोदेहोनप्रकाशतइत्यर्थः दार्ष्टान्तिकेऽक्षरयोजनानु तद्वतराहुवत्अप्रकाशमानंशरीरंस्वीयत्वेनयस्यास्तीतितद्वच्छरीरश्चिदात्मानेनविनिर्मुक्तःशरीरीनोपलभ्यतइति स्वर्गध्वस्तइत्यादौस्वर्गमात्रध्वंसइवशरीरमात्रानुपलंभोविवक्षितः अनयैवरीत्यापूर्वश्लोकेपिशरीरोपलंभेआत्मनोऽन्वयःप्रदर्शनीयः यथाश्रुतरीत्याचउभयोरपिश्लोकयोरालोपलंभेशरीराच्चयव्यतिरेकौदर्शनीयौ ॥ २२ ॥ नन्वेवंमरणेशरीराभावादात्मनोप्यभावःस्यादित्याशंक्यतत्रापिशरीरांतरसंबंधोस्तीतिसदृष्टान्तमाह यथेति अमावास्यां सूर्येणसहवासंगतश्चंद्रोस्माभिर्नक्षत्रयुक्तत्वेनसमयांतरेइवादृश्यमानोपितयुक्तोऽस्सेव एवमेकशरीरनिर्मुक्तआत्मकर्मणःफलभूतैःशरीरांतरैर्युज्यतएवेतिनशरीराभावादात्माभावोऽस्ति हेत्वभावादित्यर्थः ॥

नोपसर्पद्दिमुंचद्वाशशिनंहस्यतेतमः ॥ विस्तर्जंश्चोपसर्पश्चतद्वत्पश्यशरीरिणं ॥ २० ॥ यथाचंद्रार्कसंयुक्तंमस्तदुपलभ्यते ॥ तद्वच्छरीरसंयुक्तःशरीरीत्युपलभ्यते ॥ २१ ॥ यथाचंद्रार्कनिर्मुक्तःसराहुर्नोपलभ्यते ॥ तद्वच्छरीरनिर्मुक्तःशरीरीनोपलभ्यते ॥ २२ ॥ यथाचंद्रोत्थमावास्यांनक्षत्रैर्युज्यतेगतः ॥ तद्वच्छरीरनिर्मुक्तःफलैर्युज्यतिकर्मणः ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशां०मो०मनुबृहस्पतिसंवादेऽयधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०३ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥
मनुरुवाच यथाव्यक्तमिदंशेतेस्वप्नेचरतिचेतनं ॥ ज्ञानमिंद्रियसंयुक्तंतद्वत्पश्यभवाभवौ ॥ १ ॥ यथांभसिप्रसन्नेतुरुपपश्यतिचक्षुषा ॥ तद्वत्प्रसन्नेंद्रियत्वाज्ज्ञेयंज्ञानेनपश्यति ॥ २ ॥ सएवलुलितेतस्मिन्यथारूपंनपश्यति ॥ तथेंद्रियाकुलीभावेज्ञेयंज्ञानेनपश्यति ॥ ३ ॥ अबुद्धिरज्ञानकृताअबुद्ध्याकृष्यतेमनः ॥ दुष्टस्यमनसःपंचसंप्रदुष्यंतिमानसाः ॥ ४ ॥ अज्ञानतमोविषयेष्ववगाढोनटप्यते ॥ अदृष्टवच्चभूतात्माविषयेभ्योनिवर्तते ॥ ५ ॥

॥ २३ ॥ इतिशांति०मो०नै०भा०व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०३ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५३ ॥ देहसंबंधस्यापरिहार्यत्वंश्रुत्वामुमुक्षोरुद्धेगोमाभूदितितन्निवृत्तिसाधनंयोगंवक्ष्यन्सदृष्टान्तंदेहवियोगप्रकारमाह यथेति यथाव्यक्तंस्थूलशरीरंशेते स्वप्नेचेतनंलिङ्गशरीरंप्रेत्यव्यक्तात्वियुज्यचरति तद्वद्भवःसंसारःतथाइंद्रियसंयुक्तंलिङ्गमपिशेते सुषुप्तौकेवलंज्ञानंप्रेत्यलिङ्गात्त्वियुज्यचरति तद्वदभवोमोक्षइत्यर्थः ॥ १ ॥ ज्ञेयमात्मानंज्ञानेनबुद्ध्याआत्मज्ञानान्मुच्यते तच्चेंद्रियजयाद्भवतीत्यर्थः ॥ २ ॥ विषयैरेवंयमाह सइति ज्ञानेबुद्धौनपश्यति ॥ ३ ॥ अबुद्धिरविद्याअनित्याशुचिदुःखानात्मसुदेहादिषुनित्यसुखशुचित्वात्मबुद्धिर्विपर्ययरूपासाक्षाज्ञानजातयामनःआकृष्यतेरागाद्याकांतंभवति पंचश्रोत्रादयः मानसाःमनःप्रधानाः ॥ ४ ॥ अज्ञानतमःमोहपूर्णः अवगाढोऽत्यंतमग्नःअदृष्टवत्पर्याधर्मयुक्तंयथास्यात्तथा भूतात्माजीवः विषयेभ्यःशब्दादिभ्योभोगार्थोनिवर्ततेमृतःपुनर्जायते ॥ ५ ॥